

Lingvaj kaj historiaj analizoj

**Aktoj de la 28-a Esperantologia Konferenco en la
90-a Universala Kongreso de Esperanto, Vilno 2005**

Redaktis Detlev Blanke

**Universala Esperanto-Asocio
Rotterdam 2007**

Ĉu Esperanto aŭ fremdaj lingvoj? Diskutadoj en Sovetlando 1920-1930

“Proletoj el ĉiuj landoj, unuiĝu!” La slogano estas fama. Se ĝi estas la bazo de la monda revolucio, ĝi estas ankaŭ la bazo de la socialista konstruado en la multlingva soveta imperio. Sed kiel plenumi ĝin sen komuna lingvo? Komence de la jaroj dudekaj sovetaj esperantistaj tekstoj estas plenaj de ekzemploj montrantaj, ke la laboruloj eksterlandaj, kiuj vizitas Sovetlando – La Meko de laboruloj, laŭ Drezen –, ne povas kompreni siajn sovetajn kamaradojn. Mankas komuna lingvo. En la jaroj dudekaj tiuj tekstoj proponas alpreni Esperanton kiel komunan lingvon de la revolucio. Ili donas argumentojn, kiuj komprenigas, kial Esperanto konvenas pli bone ol fremdaj lingvoj kiel komuna revolucia lingvo. Ekde la fino de la jaroj dudekaj kaj komence de la jaroj tridekaj, estiĝas malfacila tempo por Esperanto en Sovetlando, ĉio aliiĝas. Iom post iom publikiĝas tekstoj kaj artikoloj, kiuj hezitas inter Esperanto aŭ fremdaj lingvoj. Argumentoj ŝanĝiĝas. Post la malpermeso de Esperanto en Sovetlando unu fremda lingvo, la rusa, iĝos la komuna lingvo de la soveta imperio, kaj poste de la komunista bloko. Kadre de tiu artikolo mi volas ekzameni la ŝanĝiĝon de argumentoj koncerne la problemon de la komuna lingvo en Sovetlando. Tiu studo permesos komprenigi alimaniere la historion de soveta esperanto-movado en rilato kun la soveta ideologio

---

1 Enkonduko

Ekde la starigo de la komunista reĝimo multe diskutiĝis en Sovetunio la temo de la komuna lingvo. Oni povas eĉ diri, ke Sovetlando estis en la jaroj dudekaj de la 20-a jarcento ne nur la sola lando, en kiu tiel multe diskutiĝis tiu temo, sed la soveta registaro ankaŭ estis la sola, kiu pozitive interesiĝis pri tiu temo. Kiel pruvon oni povas mencii la fakton, ke la soveta registaro subtenis ĝis la tridekaj jaroj la eksterlandan korespondadon en Esperanto¹. En la sama epoko, en 1922, la franca registaro, siaflanke, dissendis la cirkuleron Bérard², kiu “instrukciis, ke en Francio lernejoj ĉambroj ne plu estu disponigataj al kursoj de Esperanto”³; laŭ Bérard Esperanto estis danĝero por la lando, ĉar ĝi volis malkunigi “la lingvon kaj la patrimon”⁴. En Sovetlando la oficiala registara intereso pri Esperanto estis tial nekutima en la jaroj dudekaj. Tion klarigas internstruktura kaj ideologia kaŭzoj.

Sovetlando heredis de la rusa imperio ĝian multnaciecon, kaj iĝis same multlingva imperio. En ĝi estis parolataj pli ol 100 lingvoj⁵. Tio, kion Zamenhof observis en 1910 en sia artikolo, aperinta en la *Ondo de Esperanto*, pri la rusa imperio, povas esti aplikata al la soveta imperio:

“Nia grandega regno, kiu etendiĝas de la Karpatoj ĝis la Paca Oceano kaj de la ,malvarmaj Finnaj rokoj ĝis la flama Kolhido’, nia regno estas tiel miskonsista, ke ĉiu tutruslanda

---

¹Pri tiu temo oni povas konsulti Lins, 1990, pp. 217-241 kaj pp. 410-433.

²Léon Bérard (1876-1960) estis dufoje ministro pri la publika instruado: ekde la 27-a de Novembro 1919 ĝis la 20-a de Januaro 1920, kaj ekde la 16-a de Januaro 1921 ĝis la 30-a de Marto 1924.

³Lins, 1990, p. 65.

⁴Mi citas laŭ Lins, 1990, p. 65.

⁵Vidu Creissels, 1977.

kongreso estas iom simila al kongreso internacia. (Sur la lasta kovrilo de Gorecka & Korĵenkov, 2000)

Sekve la interkomunikiĝo estis malfacila. Sed ĝi aperis tre necesa. Efektive la soveta registaro devis krei sian novan landon kaj novan unuiĝon. Por tion fari, por alkolektigi la loĝantojn de la juna imperio sub la soveta standardo, la bolŝevikoj bezonis povi paroli al siaj samlandanoj kaj kompreni ilin.

La ideologia kaŭzo, pro kiu la komunlingva temo multe diskutiĝis en Sovetunio, aperas en la fama frazo, kiu konkludas la *Komunistan Manifeston* de Marx kaj Engels: “Proletoj de la mondo, unuiĝu vin!”. Tiu slogano alvokas la mondajn laborulojn al unuiĝo kaj tiel estas la bazo de la monda revolucio: se la laboruloj agos izole kaj individue, ili ne plenumos sian taskon, la mondan revolucion. Lenin tion diris siamaniere en 1919: la “kompleta venko de la socialisma revolucio estas neebla” sen “aktiva kunhelpo”⁶. Solaj la kolektiva laboro kaj la unio de la fortoj plenumos la venkon de la proleta diktaturo.

En la jaroj, kiuj interesas nin en tiu-ĉi artikolo, la dudekaj kaj tridekaj jaroj, Sovetlando estis la sola lando, en kiu ekkonstruĝis la komunista socio. Sekve Sovetlando iĝis, laŭ la vortoj de E. Drezen, kiu estis longtempe la ĉefo de soveta Esperanto-movado, “La Meko de la laboruloj”⁷. Tiufakte, ekde la komenco de la jaroj dudekaj, multaj eksterlandaj laboruloj venis en la lando de la soveta kamaradoj por vizitoj, por instruiĝi aŭ revii en la komunista paradizo. Tiuj vizitoj estis la premisoj de la kunlaboro inter la laboruloj. La tiutempaj sovetaj gazetoj ofte rakontas pri tiuj vizitoj, sed nur la esperantistaj tekstoj mencias, ke ekzistas grava problemo: la eksterlandaj laboruloj ne povas kompreni siajn sovetajn kamaradojn, ĉar mankas komuna lingvo. Oni povas trovi kelkajn ekzemplojn de situacioj, kiam ne eblas la interkomunikiĝo. En sia malgranda broŝuro de 1930, P. Kirjuŝin rakontas interalie la viziton en Ukrainujo de germano, al kiu sovetaj laboruloj povas ekspliki nur per gestoj la novecon de sia motoro⁸. Laŭ Kirjuŝin, tiu epizodo ne estas sola: samaj situacioj oftas, en kiuj oni “parolas” per la manoj, per rideto, aŭ frapante vire sur la ŝultron...⁹

Tiu neebla interkomunikiĝo, tiu manko de komuna lingvo, tute ne permesas plenumi la faman sloganon de Marx kaj Engels, kiu restus “senenhava krio” [пустым звуком]¹⁰, nek la mondan revolucion, kiu estas la tasko de la proletaro. Kiel diris la verkisto Izgur en 1925, “la multlingveco aperas kiel granda bremsilo sur la vojo al unuiĝo de la homaro”¹¹. En 1928 la soveta verkisto Maksim Gor’kij, en letero al la blankrusia esperantistaro, diris la samon:

“Estas nerefutebla, ke parolante unulingve la labora homaro multe pli baldaŭ komprenus la unuecon de siaj interesoj” (Gor’kij, 1928, p. 42)

Jam en 1867 la kongreso de la Unua Internacio atentigis pri la ligo inter la klasa batalo kaj la komuna lingvo:

⁶Lenin en 1919, ĉe la Kongreso de la Sovetoj. Mi citas laŭ Lanti & Ivon, 1935 (titola paĝo).

⁷*Sovetskij Esperantist*, n 9-10 (25-26), Aŭgusto-Septembro 1925, p. 8 (128).

⁸Kirjuŝin, 1930, p. 3.

⁹Citita aŭtoro, p. 6.

¹⁰Artjuŝkin-Kormilicyn, 1919, p. 14. Vidu ankaŭ Izgur, 1925, p. 3.

¹¹Izgur, 1925, p. 17.

“La Kongreso opinias, ke universala lingvo kaj reformo de ortografio estus komuna bonfaro kaj treege akcelus la unuiĝon kaj fratecon de la popoloj.” (Citaĵo laŭ Drezen, 1991, p. 166)

Tiel, ekde la starigo de la komunista reĝimo en Sovetlando, pro kaŭzoj ligitaj kun la ideologio de la reĝimo kaj kun la lingva strukturo de la imperio, la temo de la komuna lingvo diskutiĝis pli multe ol en aliaj landoj en la sama epoko.

En Sovetunio estis forta ligo inter la lingvo(j), la politiko kaj la ideologio¹². Sekve mi ŝatus montri, ke la proponitaj respondoj al la multlingveco de la soveta imperio kaj de la homaro ŝanĝiĝis laŭtempe: estis hezito en la elekto de la komuna lingvo dum la unuaj jaroj de la soveta imperio, kaj tiu hezito respegulis la ideologian evoluon de la reĝimo.

Komence de la soveta reĝimo, kiam la soveta ideologio estis internacia kaj turnita al eksterlando, Esperanto, la pli konata kaj la plej disvastiĝinta internacia lingvo, estis konsiderita tre bona solvo. Pli poste, kiam Sovetlando fariĝis sieĝata fortikaĵo, kiam la internaciaj idealoj de la unuaj jaroj iĝis suspektaj, Esperanto cedis la lokon al la rusa lingvo. Oni ne povas diri, ke estas strikta tempa limo inter la du solvoj, sed oni povas tamen konsideri skeme, ke la jaroj dudekaj estis la jaroj de la Esperanta solvo, kaj la jaroj tridekaj la ruslingva tempo. Inter la du epokoj oni povas rimarki transiran periodon, en kiu estis diskutite, ĉu Esperanto aŭ fremda natura lingvo pli konvenas kiel komuna lingvo. Kadre de tiu artikolo mi proponas prezenti tiun evoluon kaj ekzameni la ŝanĝiĝon de argumentoj koncerne la problemon de la komuna lingvo en Sovetlando.

2 La dudekaj jaroj: la tempo de Esperanto

Komence de la dudekaj jaroj de la 20-a jarcento la esperantista gazetaro ofte publikigis bonajn novaĵojn pri Esperanto el Sovetlando. Ekzemple oni povis legi, ke iu soveta universitato proponas Esperanto-lekciojn aŭ ke iu reĝima funkciulo sin favore esprimas pri Esperanto¹³. Iom post iom la okcidenta esperantistaro ekpensis, ke Sovetlando iĝis la patrio de Esperanto kaj fariĝos la loko de la komenco de ĝia monda disvastiĝo. Tiu penso trovis sian originon, kiel jam dirite, en la fakto, ke Esperanton kuraĝigis ankaŭ la registaro. Oni povas mencii la komisionon, kiun la kleriga ministerio Narkompros starigis en Januaro 1919, kaj kiu rekomendis enkonduki Esperanton en lernejo-programon. Necesas precizigi, ke “tiu rekomendo neniam estis serioze konsiderita”¹⁴. Mi rediras, ke tiu oficiala registara intereso pri Esperanto estas nekutima en la dudekaj jaroj, kaj sekve oni povas kompreni, kial oni tiutempe pensis, ke ekzistas forta ligo inter Esperanto kaj la nova soveta Ruslando.

En tiu tempo, favora por Esperanto, Sovetunio plenis je artikoloj aŭ libretoj propagandantaj la Zamenhofan lingvon. Mi ŝatus nun ekzameni la argumentojn favorajn al Esperanto, kiujn tiuj tekstoj enhavas.

En tiuj artikoloj aŭ libretoj la argumentoj multnombros, sed mi pensas, ke oni povas kunligi ilin: ĉiuj tiuj argumentoj prezentas Esperanton kiel proletan lingvon. Tiu proleteca aspekto aperas precipe en komparo de Esperanto kun la fremdaj naturaj lingvoj. Se Esperanto estas konsiderata kiel proleta lingvo, la fremdaj lingvoj aperas kiel burĝaj lingvoj.

¹²Vidu Smith, 1998.

¹³Vidu ekzemple *Sennaciulo*, nr. 18, 29-a Januaro 1925, p. 6.

¹⁴Gorecka & Korĵenkoy, 2000, p. 11.

Tiu proleteco de Esperanto havas multajn aspektojn. Notu la fakton, ke oni rigardis Esperanton kiel proletan lingvon, ĉar ĝi estas facila, kaj sekve adaptita al la laboruloj. La facileco de Esperanto havas multajn kaŭzojn. Inter ili oni povas mencii la fakton, ke en Esperanto la ortografio kaj la prononco akordiĝas¹⁵ kaj, ke la gramatiko estas simpla, ĉar ĝi limiĝas je 16 reguloj sen esceptoj¹⁶. Dank' al tio laborulo kun "mezaj kapablecoj"¹⁷ povas lerni la lingvon kaj uzi ĝin praktike post 3 aŭ 4 monatoj¹⁸. Tiuj faktoj donas al Esperanto, laŭ tiutempaj sovetaj esperantistaj tekstoj, karakteron vere proletan, en komparo kun la fremdaj naturaj lingvoj. Laŭ tiuj tekstoj, la fremdaj naturaj lingvoj, kontraŭe al Esperanto, ne estas adaptitaj por la laboruloj, ĉar ili estas malfacilaj kaj necesas multaj jaroj por lerni kaj povi uzi ilin. Al multaj laboruloj mankas tiu tempo. Artjuŝkin-Kormilicyn opinias, ke post 10-12 horoj da fabrika laboro la laboruloj ne havas la "fizikan eblecon"¹⁹ por ĉeesti lingvajn kursojn.

Tamen en Sovetunio ankaŭ ekzistis provoj instrui fremdajn naturajn lingvojn al la proletaro. Laborulaj kaj junularaj kluboj proponis fremdlingvajn kursojn²⁰; la gazeto *Komsomol'skaja Pravda* publikigis germanlingvan lecionaron; eĉ eblis lerni fremdajn lingvojn aŭskultante la radion²¹. Sed tiuj provoj ne havis bonajn rezultojn²². Kirjuŝin rakontas, ke la laboruloj, kiuj ĉeestis tiujn fremdlingvajn kursojn, nur kapablas eldiri kelkajn gramatikajn regulojn aŭ parkere reciti malgrandan krestomatian tekston; al ili ne eblas komuniki reale, skribi aŭ legi gazeton, ili ne posedas la vivan lingvon²³.

Resume, al la proletoj ne estas atingebla la lerno de fremdaj lingvoj. Tiuj lingvoj estas tro malfacilaj kaj necesas multa tempo por lerni ilin. Al la laboruloj mankas tiu tempo. Nur la kamaradoj, kiuj sidis en malliberejo, povis lerni fremdan lingvon²⁴. Kontraŭe al la laboruloj, la burĝoj havas multan tempon por instruiĝi, ĉar ili ne laboras. Plie, la burĝoj havas eksterlandajn servistojn, kun kiuj ili povas ellerni fremdajn lingvojn²⁵. Kiel diris laborulo, citita de Iodko, la lerno de fremdaj lingvoj "ne estas afero por ni"²⁶. Sed oni devas noti, ke ne kulpas la laboruloj, se ili ne kapablas lerni fremdajn lingvojn: la kulpo apartenas al la fremdaj lingvoj mem, kies strukturo estas tro malfacila. Mi citas Kirjuŝin en 1930 :

"Ĉu ni estas tiel malspritaj, ke ni ne kapablas lerni fremdajn lingvojn? Ĉu al la proleta junularo mankas diligenteo kaj energio? Ne! La granda parto de la laboruloj ne estas malpli talenta ol la burĝoj; kontraŭe. [...] La problemo ne estas la kapableco de la laboruloj, sed la fremdaj lingvoj mem". (Kirjuŝin, 1930, p. 7)

¹⁵Iodko, 1923, p. 10.

¹⁶Izgur, 1925, p. 23 kaj Artjuŝkin-Kormilicyn, 1919, p. 13.

¹⁷Iodko, 1923, p. 12. Estas ankoraŭ aliaj tekstoj, kiu parolas pri tiuj mezaj kapablecoj. Tio substrekas kaj evidentiĝas la fakton, ke Esperanto estas taŭga por ĉiuj.

¹⁸La tekstoj, kiujn mi legis, akordiĝas kun tiu limtempo: Izgur, 1925, p. 23; Modenov, 1930, p. 4; Iodko, 1923, p. 12; Artjuŝkin-Kormilicyn, 1919, p. 8.

¹⁹Artjuŝkin-Kormilicyn, 1919, p. 4.

²⁰Iodko, 1923, p. 6.

²¹Kirjuŝin, 1930, pp. 5-6.

²²Izgur, 1925, p. 21.

²³Kirjuŝin, 1930, p. 5.

²⁴Citita aŭtoro.

²⁵Iodko, 1923, p. 6.

²⁶Citita aŭtoro.

Plia komparo inter Esperanto kaj la fremdaj naturaj lingvoj aperigas alian aspekton de la proleteco de Esperanto: Esperanto estas konsiderata kiel armilo en la proletaj manoj, dum la fremdaj lingvoj aperas kiel armiloj por la burĝoj. Ni jam vidis la fakton, ke sen komuna lingvo la laboruloj ne povos unuigi sin, kaj, sekve, ne povos plenumi sian taskon, la diktaturon de la proletaro. Tiel la komuna kaj internacia lingvo ebligas la unuiĝon de la tutmondaj laboruloj kaj ilian venkon. Tiufakte la komuna internacia lingvo Esperanto estas "armilo" [оружие]²⁷ por la liberigo de la tutmonda proletaro; oni ankaŭ trovas la ideon, ke Esperanto estas "revolucia forto"²⁸.

Aliflanke en la sovetaj esperantistaj tekstoj de la dudekaj jaroj, la fremdaj lingvoj aperas kiel burĝaj iloj, kontribuantaj al la ekspluatado de la laboruloj. Tiuj lingvoj estas la rezerva kampo de la burĝoj: nur ili havas la necesan tempon por lerni fremdajn lingvojn, ĉar ili ne devas labori. La burĝoj uzas la fremdajn lingvojn kiel armilojn kontraŭ la laboruloj kaj ties deziro je unuiĝo. Estante la solaj personoj, kiuj kapablas lerni kaj regi la fremdajn lingvojn, la burĝoj malhepas la unuiĝon de la proletaro. Same ili malhelpas la venkon de la laboruloj, ĉar ili regas ankaŭ la tradukadojn. La soveta esperantista verkisto Iodko rakontas en 1923, kiel la burĝoj falsis la tradukadojn kadre de kunsido en Hago en 1922. Li citas artikolon el soveta gazeto:

"Kelkfoje oratoro hazarde parolis pri la neceso detrui la kapitalistan sistemon kaj pri la neevitebla veno de la socialismo. Kiam tiuj paroloj estis tradukitaj en aliajn lingvojn, tiu modereca radikalismo estis maskita de la tradukistoj." (Iodko, 1923, p. 5)

Iodko konkludas dirante (paĝoj 5-6), ke la burĝoj havas la monopolon sur la fremdaj lingvoj kaj, ke ili bazas sian superregadon sur la multlingveco de la homaro. Tiu ideo, ke la fremdaj lingvoj servas al la burĝoj kiel ilojn por regi la laborulajn klasojn, sin trovas en aliaj samtempaj sovetaj tekstoj pri Esperanto. En 1929, la Lingva Komisiono de Sovetrespublikara Esperantista Unio skribis, ke estas lingvoj, kiuj "estas atingeblaj en plena amplekso nur por 'superaj' klasoj, kiuj posedas sufiĉe da libera tempo kaj mono por relativa studado"²⁹, kaj konkludis jene :

"Vastaj 'malsuperaj' amasoj, evidente, restas senkulturaj kaj sekve facile ekspluatataj. Tiel la lingvo en lertaj manoj de burĝaro fariĝas ankaŭ rimedo de ekspluatado kaj sklavigado de la vastaj amasoj... (Varankin, 1929, p. 4)

Tiufakte, laŭ Izgur, la laboruloj, kiuj devas elmigri por trovi laboron en landon, kies lingvon ili ne scias, estas kiel "besto sen lingvo" kaj iĝas la "viktimoj de la pli kruela ekspluatado"³⁰.

Mi volus aldoni du aliajn argumentojn favorajn al Esperanto, kiujn mi trovis en artikoloj de la dudekaj jaroj kaj pri kiuj mi parolos poste.

La unua koncernas la leksikan strukturon de Esperanto: eĉ se la radikvortoj de Esperanto devenas el eŭropaj lingvoj, la Zamenhofa lingvo estas facila kaj atingebla ankaŭ por la laboruloj, kiuj ne parolas tiujn eŭropajn lingvojn, ĉefe la orientaj laboruloj. Tion klarigas la fakto, ke la eŭropaj radikvortoj de Esperanto estas internaciaj³¹. La lasta argumento, pri kiu mi ŝatus

²⁷Izgur, 1925, p. 26.

²⁸Iodko, 1923, p. 6.

²⁹Varankin, 1929, p. 4.

³⁰Izgur, 1925, p. 12.

³¹Nekrasov, 1926, pp. 106-107.

paroli, mencias, ke Esperanto estas lingvo pli preciza por la tradukadoj, ĉar eblas esperantlingve esprimi ĉiujn nuancojn³². Sekve Esperanto estas leksike riĉa lingvo kaj oni povas en ĝi esprimi ĉion: “Oni povas traduki esperanten tre precize kaj tre fidele kian ajn pensadon el kia ajn lingvo”³³.

Mi prezentis la faktojn dum la dudekaj jaroj. Tiutempe aperis klara diferenco inter Esperanto kaj la fremdaj lingvoj, diferenco, kiun mi povas resumi tiamaniere:

ESPERANTO	FREMDAJ LINGVOJ
– proleta lingvo	– burĝaj lingvoj
– facila lingvo	– malfacilaj lingvoj
– riĉa lingvo, ideala por la tradukadoj	– ne povas esprimi ĉion
– atingebla por la laboruloj (eĉ ne eŭropaj)	– atingeblaj nur por la burĝoj
– necesas ioman tempon (3-4 monatoj)	– necesas multan tempon (jaroj)
– armilo por la proletoj	– armiloj por la burĝoj
– ilo por la unuiĝo de la laboruloj	– iloj por la subpremo de la laboruloj

3 La jaroj tridekaj: la registara subteno al la fremdaj lingvoj

La komenco de la jaroj tridekaj markas en Sovetlando gravan ideologian turniĝon. Stalin decidis, ke la revolucio ne plu estos monda, sed unulanda, kaj soveta Ruslando sin turnis al si mem. En tiuj kondiĉoj la eksterlando iĝis suspekta kaj malamika. Tiu ideologia evoluo speguliĝis ankaŭ en la kampo de la komuna lingvo. Tiu epoko, kiam Sovetlando estis kvazaŭ sieĝita fortikaĵo, ne akordiĝis kun Esperanto. Kun sia internacia idealo ĝi iĝis same suspekta kaj malamika. Esperantistoj estis arestitaj, kondamnitaj al punlaboro aŭ eĉ pafekzekutitaj. La oficejo de SEU, Sovetrespublikara Esperanto-Unio, estis fermita en 1938, kaj Esperanto preskaŭ malaperis en Sovetlando. Kiel skribis Halina Gorecka kaj Aleksandro Korĵenkov en sia libro pri *Esperanto en Ruslando*, la “Stalina reĝimo, kompreneble, ne povis permesi [...] organizaĵon, kies gvidantoj kaj aktivuloj dum 15 jaroj subtenis kontaktojn kun eksterlando”³⁴. Finfine la rusa lingvo iĝos la komuna lingvo de la soveta imperio kaj de la komunista bloko.

Simile kiel ne estis strikta limtempo inter la du ideologiaj direktoj (ĉio ŝanĝiĝis ne subite), ne estis subita rompo en la elekto de la komuna lingvo. En la kampoj de la ideologio kaj de la komuna lingvo, oni trovas gradajn signojn de tiu evoluo. Oni povas diri tiufakte, ke estis transira periodo inter la du elektoj. Koncerne la problemon de la komuna lingvo, tiu transira periodo manifestiĝis per la antaŭenigo de la fremdaj lingvoj.

Laŭ miaj ĝisnunaj esploroj la unua signo de tiu evoluo en la kampo de la komuna lingvo en Sovetunio ŝajnis esti slogano, en 1928 elmetita de la komunista partio. En tiu jaro la soveta registaro disvastigis oficialan sloganon, kiu alvokis la laborulojn al la lerno de fremdaj lingvoj: “Fremdaj lingvoj al la amasoj!” [Иностранные языки в массы аў к массам]. Mi ne povas doni aliajn indikojn pri tiu slogano, ĉar ĝis nun mi scias ĝin nur per artikoloj³⁵ de la dudekaj

³²Iodko, 1923, p. 12.

³³Kanceljarskij, 1926, p. 96.

³⁴Gorecka & Korĵenkov, 2000, p. 16.

kaj tridekaj jaroj. La sovetaj esperantistoj akceptis tiun sloganon kun malfido³⁶, ĉar ĝi ŝajnis figuri danĝeron por Esperanto. En la numero Septembro-Oktobro 1928 de la revuo *Izvestija CK SĖSR* [Informilo de CK SEU], la soveta esperantisto G. M. Filippov konsentis, ke tiu slogano povus esti konsiderita kiel “malamika” [враждебный]³⁷ por la Esperanto-movado. Li antaŭvidis ankaŭ, ke povus aperi kontraŭstaro inter Esperanto kaj la enhavo de la slogano, ĉar ili ne prezentis la saman vojon al unuiĝo de la laboruloj³⁸.

Li pravis. Ekde la fino de 1928 precipe en la soveta revuo *Raboĉe-krest'janskij Korrespondent* [La labor-komparana korespondanto] aperis artikoloj, kiuj komparis Esperanton kun la fremdajn lingvojn por scii, kia lingvo pli konvenas kiel komuna lingvo³⁹. Ĉiuj tiuj artikoloj ne prezentis neŭtralan vidpunkton; kontraŭe, ili ĉiuj kulpigis Esperanton. Kiel en tiu revuo en 1928 diris Demidjuk, temis pri “batalo” [борьба]⁴⁰ kontraŭ Esperanto. En la sama artikolo Demidjuk klarigis, ke la motivo de tiu atako sin trovis en la fakto, ke Esperanto multe disvastiĝis kaj uziĝis⁴¹. Sed, laŭ mi, tiun militiron kontraŭ la Zamenhofa lingvo verŝajne pli klarigis la evoluo de la registara ideologio. La artikoloj respegulis tiun heziton en la elekto de la komuna lingvo, kaj la tiaman ideologian ŝanĝiĝon, kaj oni povas diri, ke ili estis la logika sekvo de la oficiala slogano pri la prefero al la fremdaj lingvoj. Plie, inter la personoj, kiuj skribis tiujn artikolojn, sin trovis virino, kiu donis al ilia objekto gravan kaj preskaŭ oficialan karakteron; efektive la artikolo, kies titolo estis “Ĉu fremdaj lingvoj aŭ Esperanto?”, estis skribita de Marija Ul'janova, la fratino de la unua soveta ĉefo, Lenin⁴².

La menciitaj artikoloj havis serion da argumentoj kontraŭ Esperanto. Ili intencis montri, ke pli valoras lerni fremdan lingvon ol Esperanton. Mi nun ŝatus prezenti kelkajn el tiuj argumentoj. En sia artikolo Marija Ul'janova diris, ke “necesas konsideri la lingvon Esperanton nur kiel surogaton [паллиатив], kiel provizoran helpilon [временное средство]”⁴³. Tion laŭ ŝi klarigas la fakto, ke Esperanto estas artefarita lingvo, kiu ne havas futuron⁴⁴. En tiuj kondiĉoj necesas, ke la laboruloj ellernu fremdajn lingvojn, ĉar ne valoras ellerni Esperanton. Krom sia senperspektiveco Esperanto ankaŭ estas danĝera komunikilo, ĉar, laŭ Ul'janova, en ĝi aperas kontraŭ-sovetaj tekstoj⁴⁵.

Alia verkisto precizigas tiun sciigon dirante, ke en la okcidentaj landoj Esperanton lernis precipe etburĝoj⁴⁶. Ekde tio aperis la ideo, ke la esperantistoj mem estis etburĝoj⁴⁷. Krom

---

³⁵Filippov, 1928; Andreev, 1930, pp. 3-5 kaj Kirjuŝin, 1930, p. 5.

³⁶Filippov, 1928, p. 273.

³⁷Citita aŭtoro, p. 272.

³⁸Citita aŭtoro.

³⁹Oni trovas liston de tiuj artikoloj en Demidjuk, 1929, p. 96.

⁴⁰Demidjuk, 1929, p. 100.

⁴¹Citita aŭtoro., p. 96.

⁴²Mi ne povas klarigi, kial tiu virino skribis tekston kontraŭ Esperanto. Ĉu la registaro petis tiun artikolon de Ul'janova? Mi ne scias.

⁴³Ul'janova, 1928, p. 6.

⁴⁴Citita aŭtoro.

⁴⁵Ul'janova, 1928, p. 9.

⁴⁶Fin, 1928, p. 20.

⁴⁷Iĥok, 1929, p. 21.

tio oni ankaŭ povas mencii, ke laŭ Ul'janova Esperanto karakteriziĝas per "malriĉeco de la dirmanieroj" [бедности оборотов]⁴⁸, kaj ke ĝi ne povas esprimi ĉion.

La artikoloj ankaŭ volis refuti la ideon disvastiĝintan per la esperantistaro, ke estas tre malfacile ellerni fremdajn lingvojn⁴⁹. Samokaze ili pridubis la pretenditan facilecon de Esperanto. Por minimumigi la fakton, ke Esperanto estas tre facila lingvo, la verkisto Ĥok rememoras, ke la radikvortoj de Esperanto deriviĝas el eŭropaj lingvoj⁵⁰. Sekve, laŭ li, Esperanto estas facila lingvo nur por la personoj, kiuj parolas tiujn eŭropajn lingvojn. Pro tio Ĥok certigas, ke "nur la Ĉinoj kaj la Hindoj, kiuj scias iomete ian eŭropan lingvon, povas lerni Esperanton"⁵¹. Kaj li konkludas dirante ke, "por la simpla laborulo [рядовому рабочему] de Sovetlando [tiuj, kiuj parolas nur la rusan (S.M.)] lerni Esperanton estas multe pli malfacile"⁵². Se Ĥok proponas argumenton por aserti, ke Esperanto ne estas simpla lingvo, tio ne estas vera pruvo por montri, ke la lerno de fremdaj lingvoj ne estas tre malfacila. Ul'janova kontentiĝas diri, ke la malfacilaĵoj de la fremdaj lingvoj "tute ne estas tiel grandaj"⁵³, sed ŝi ne donas argumentojn. Ĥok, siaflanke, rememorigas sole, ke "komunistoj, precipe en Sovetlando, devas halti antaŭ neniam malfacilaĵoj por lerni fremdajn lingvojn"⁵⁴. Malgraŭ tiu manko de argumentoj favoraj al la fremdaj lingvoj, Ul'janova kaj aliaj alvokas la laborulojn al lerno de fremdaj lingvoj⁵⁵, eĉ se necesas studi dum "1-2, aŭ 3 jaroj"⁵⁶.

Antaŭ ol ekzameni la esperantistan reagon kontraŭ tiuj atakoj, mi ŝatus mencii lastan punkton. En la dudekaj jaroj Esperanto estis konsiderata kiel proleta lingvo permesonta la liberigon de la proletaro. Kontraŭe la fremdaj lingvoj estis uzataj de la burĝoj por subpremi la laborulojn. En la tridekaj jaroj la perspektivo estis alia: Esperanto ne plu estis konsiderata kiel "ilo de la homara liberigo je la kapitalismo kaj la imperialismo"⁵⁷. En sia artikolo de 1929, Ĥok opinias, ke la burĝoj regas la fremdajn lingvojn kaj ilian lernadon, kaj ke la proletaro devas kontraŭbatali:

"La internacia proletaro ne povas resti nesentema, indiferenta observanto [равнодушным, индифферентным наблюдателем] de la burĝara batalo por la akiro [овладение] de la lingvoj". (Ĥok, 1929, p. 23)

Sed la laboruloj ne devas kontraŭbatali per Esperanto. Por liberigi sin, por atingi kaj superi la kapitalistajn landojn, la laboruloj bezonas la teknikajn kaj sciencajn atingojn de tiuj landoj. Por tion akiri necesas, ke la laboruloj sciu la fremdajn lingvojn. Sekve Ĥok konstatas, ke "ni ne povas ne insisti pri la neceseco de la lernado de la fremdaj lingvoj"⁵⁸. En tiuj kondiĉoj la esperantistoj, kiuj "pruvas la malfacilecon kaj la neatingeblecon de la fremdaj lingvoj por la

⁴⁸Ul'janova, 1928, p. 6.

⁴⁹Vidu ekzemple Ul'janova, 1928, p. 8, aŭ Ĥok, 1929, pp. 21, 23-24.

⁵⁰Ĥok, 1929, p. 23.

⁵¹Citita aŭtoro.

⁵²Citita aŭtoro.

⁵³Citita aŭtoro.

⁵⁴Citita aŭtoro.

⁵⁵Vidu ekzemple Ul'janova, 1928, p. 9.

⁵⁶Ĥok, 1929, p. 24.

⁵⁷Citita aŭtoro, p. 22.

⁵⁸Citita aŭtoro, p. 24.

laboraj amasoj”, kaj kiuj propagandas “kontraŭ la fremdaj lingvoj”⁵⁹, estas konsideritaj de Ĥhok kiel “reakciuloj kaj kontraŭproletaruloj”⁶⁰. Oni devas noti, ke en tiu artikolo de Ĥhok la fremdaj lingvoj estas konsideritaj kiel armiloj en la manoj de la burĝaro. Sed, kontraŭe al la dudekaj jaroj, Esperanto ne plu estas la armilo, per kiu la veraj proletoj devas rezisti; Esperanto estas la armilo de la perfiduloj. En la jaroj tridekaj Esperanto ne plu havas lokon en tio, kion Ĥhok proponas. Li volas, ke la proletaro uzu la samajn armilojn, kiel la burĝaro, la fremdajn naturajn lingvojn. Necesas do, ke la proletaro faligu “la armilon el la burĝaraj manoj”⁶¹ !

Estas klare, ke tiuj artikoloj funkciis kiel atakoj kontraŭ Esperanto. La esperantistoj devis kontraŭbatali kaj la esperantista rebato havis lokon precipe en la revuo *Mejdunarodnyj Jazyk* [Internacia Lingvo]⁶². Pro tio oni tie trovis artikolojn, kiuj provis “savi” Esperanton. Plejofte tiuj artikoloj kontentiĝis prezenti kontraŭ-argumentojn. Jen estas kelkaj ekzemploj. En Marto-Aprilo 1929 la revuo *Mejdunarodnyj Jazyk* publikigis (paĝo 81) eltiraĵojn de letero sendita el Svedujo de G. Torstenson. En sia respondo al la artikoloj de Ul’janova kaj de Fin, li kulpigas ilian atakon kontraŭ la artefariteco de Esperanto:

“Eble la aŭtomobilo estas same tro artefarita por la Kamarado Ul’janova? Ĉu la ĉevalo kaj la ĉareto estas pli bonaj transportrimedoj?”

Krome tiuj ironiaj esprimoj oni povas ankaŭ mencii la argumenton, kiun donas Demidjuk, en la sama numero de *Mejdunarodnyj Jazyk*⁶³, kontraŭ la ideo, ke Esperanto estas malriĉa lingvo. En sia artikolo Demidjuk rememorigas, ke lingvo de somaliaj gentoj enhavas preskaŭ 60 vortojn ligitajn kun la kamelo, kaj montras, ke nur Esperanto povas esprimi ĉiujn tiujn vortojn: “kamelidviro, kamelidineto, fruktigokamelo, kamelaro, kamelinaro, buĉkamelaro, buĉkamelidinaro, kamelareto, ktp”⁶⁴.

Kiel mi antaŭe diris, tio estis nur malgravaj kontraŭ-argumentoj, kaj ili ne povus influu favore al Esperanto. Tiuj kontraŭ-argumentoj prezentis nur alian vidpunkton pri Esperanto kaj ne sufiĉis. Necesis gravega argumento por provi savi Esperanton en tiu malamika tempo. Kiel diris Filippov en 1928, la esperantistoj devis havi “firman pozicion” [четкую позицию]⁶⁵ kontraŭ tiu antaŭenigo de la naturaj fremdaj lingvoj, kaj esti pretaj “forigi la akuzon, ke la Esperanto-movado estas principa malamiko de la naciaj lingvoj”⁶⁶. La esperantistoj, precipe la verkisto G. M. Filippov⁶⁷, reagis dirante jenon: Eĉ se tiutempe la soveta registaro ekpreferas la fremdajn lingvojn kiel komunajn lingvojn inter la laboruloj, Esperanto ne devas esti forgesita. Kontraŭe oni devas daŭrigi la instruadon de Esperanto, ĉar ĝi helpas kaj faciligas la lernadon de fremdaj lingvoj. Tio aperis iom post iom en kelkaj artikoloj.

⁵⁹Citita aŭtoro, p. 21.

⁶⁰Citita aŭtoro, p. 23.

⁶¹Citita aŭtoro.

⁶²Oni povas mencii, ke la numero 2 (Marto-Aprilo 1929) de tiu revuo enhavas plurajn artikolojn, kiuj respondas al la artikoloj de Ul’janova, de Fin kaj de Ĥhok (vidu la paĝojn 71-102).

⁶³Ul’janova, 1928, p. 6. Vidu ankaŭ la piednoton 48.

⁶⁴Demidjuk, 1929, p. 98.

⁶⁵Filippov, 1928, p. 272.

⁶⁶Citita aŭtoro, pp. 272-273.

⁶⁷Krom Filippov oni ankaŭ povas mencii la esperantiston V. N. Ĥengel’gardt (vidu Ĥengel’gardt, 1930).

La unua etapo de tiu reago aperis en 1928 en la revuo *Mejdunarodnyj Jazyk* [Internacia Lingvo] sub la plumo de la esperantisto G. M. Filippov en artikolo skribita responde al la partia slogano pri la fremdaj lingvoj⁶⁸. Por bone komprenigi kaj substreki, ke la esperantistoj ne estas malamikoj de la naciaj lingvoj, Filippov komencas diri, ke la “maksimumismo” de kelkaj sovetaj esperantistoj⁶⁹, kiuj volas, ke Esperanto anstataŭu la fremdajn etnajn lingvojn, estas “senbaza”⁷⁰, kaj, ke la esperantistoj “devas saluti tiun sloganon [pri la fremdaj lingvoj]”⁷¹ :

“Se ni ne estas blindaj fanatikuloj, se por ni la celo – la internacia rilato de la proletaro – konservas ĉiam la superecon super la iloj, tiam ni, evidente, tute sincere kaj klare [недвусмысленно], devas subteni la sloganon: ‘fremdaj lingvoj al la amasoj!’.” (Filippov, 1928, p. 272)

Filippov sin deklaras preta, kun aliaj sovetaj esperantistoj, kunlabori cele al studado de fremdaj lingvoj, sed li memorigas, ke la provoj por instrui fremdajn lingvojn al la laboruloj, ne havis plenan sukceson. Se li konsentas, ke la pedagogio de la instruado de fremdaj lingvoj antaŭeniris kaj, ke la kultura nivelo de la amasoj kreskis, li restas konvinkita pri la malfacileco de la studado de fremdaj lingvoj⁷². Post tio Filippov, por la unua fojo, provas enigi Esperanton en la debaton pri la fremdaj lingvoj:

“Antaŭ ĉio estas tute klare por ni, ke la procento de sukceso en la studado de fremdaj lingvoj kreskus kelkoble, se la aŭskultantoj antaŭe [предварительно] sciis Esperanton.” (Filippov, 1928, p. 274)

Tiu artikolo de Filippov ne estas la sola, en kiu Esperanto aperas kiel “propedeŭtiko”⁷³ al la studado de fremdaj lingvoj. Tiel, en 1929, por respondi al la slogano de la komunista partio, Filippov proponis alian sloganon, en kiu Esperanto havis gravan lokon: “Per Esperanto al la fremdaj lingvoj!” [Через эсперанто к иностранным языкам!]⁷⁴. En 1930 li aperigas artikolon, kies celo estas liveri “materialojn” por kursoj, en kiuj Esperanto estas konsiderata “kiel enkonduko al studado de fremdaj lingvoj”⁷⁵. En tiu artikolo li diras, ke Esperanto estas “ponto al la fremdaj lingvoj” kaj, ke “niaj Esperanto-kursoj devas puŝi siajn aŭskultantojn al la studado de fremdaj lingvoj”⁷⁶. Finfine, en 1935, Filippov aperigis metodikon de la esperanta instruado⁷⁷, kiu, kiel tre ĝuste montris Ulrich Lins, estis karakteriza en tiu epoko:

“Nehazarde, la ĉefa teoria kontribuo de SEU⁷⁸ tiutempe estis la eldono de metodiko de

---

⁶⁸ Filippov, 1928.

⁶⁹ Kiel Ul’janova (1928, p. 8), Filippov (1928, p. 273) kulpigas la esperantiston Kanceljarskij kaj sian artikolon de 1925 (vidu Kanceljarskij, 1925).

⁷⁰ Filippov, 1928, p. 273.

⁷¹ Citita aŭtoro, p. 272.

⁷² Citita aŭtoro, p. 273.

⁷³ Citita aŭtoro, p. 274.

⁷⁴ Filippov, 1929, p. 76.

⁷⁵ Filippov, 1930, p. 115.

⁷⁶ Citita aŭtoro.

⁷⁷ Filippov, 1935.

Esperanta instruado – verko, kiu aparte akcentis la propedeŭtikan valoron de Esperanto por la pli facila lernado de fremdaj lingvoj”. (Lins, 1990, p. 385)

Ekde 1928 en Sovetlando komenciĝis periodo, kiam la fremdaj etnaj lingvoj graviĝis. Tiutempe Esperanto ŝajnis ne plu esti konsiderata kiel komuna lingvo de la soveta imperio. Tion klarigas la ŝanĝiĝo de la registara ideologio. La sovetaj esperantistoj provis savi Esperanton, donante al ĝi rolon kaj gravecon en tiu antaŭenigo de la fremdaj lingvoj. Laŭ tiuj esperantistoj la sciado de Esperanto estus necesega por bone alproprigi al si la fremdajn etnajn lingvojn. Malgraŭ tiuj esperantistaj provoj Esperanto perdis sian ŝancon kiel komuna lingvo en Sovetunio. Pli malbone: Ĝi estis malpermesita kaj malaperis. Iom post iom la volo de la registaro enigi la fremdajn lingvojn en la proletajn amasojn konkludiĝis per la venko de la rusa lingvo kiel komuna lingvo de la multlingva soveta imperio, respegulante tiel la novan naciisman soveta ideologion.

En la kvardekaj jaroj la tekstoj laŭdos la rusan lingvon, tiun “grandan lingvon de nia epoko” laŭ la ĵurnalisto D. Zaslavskij⁷⁹. Siaflanke la lingvisto V. V. Vinogradov, en sia libro pri la *Granda rusa lingvo* [Великий русский язык], ne hezitos diri en 1945, ke la rusa lingvo, kun ĝia privilegia pozicio en Sovetlando, “mallongigos la vojon al unu sola lingvo por la tuta homaro”⁸⁰. En 1950, la revuo *Sennaciulo* aperigos artikolon pri la “ekspansio de la rusa lingvo!”⁸¹. Antaŭe, en 1938, la instruado de la rusa lingvo iĝis deviga en la nerusaj lernejoj⁸². Mi povas nun resumi la faktojn de la tridekaj jaroj:

ESPERANTO laŭ ties oponentoj
- estas lingvo malriĉa
- ne havas futuron
- estas provizora komunikilo
- estas etburĝa kaj danĝera lingvo

(esperantista reago)

ESPERANTO laŭ ties adeptoj
- faciligas la lernadon de la fremdaj lingvoj
- estas “ponto al la fremdaj lingvoj”

⁷⁸ SEU = Sovetrespublikara Esperantista-Unio.

⁷⁹ Zaslavskij, 1949.

⁸⁰ Mi citas laŭ Lins, 1990, p. 457.

⁸¹ *Sennaciulo* 2 (537), 1950, p. 7.

⁸² Sériot, 1990, p. 55.

4 Konkludo

Du faktoj estas ĝenerale bone konataj koncerne la komunlingvan temon en Sovetunio. La unua estas, ke la soveta registaro multe interesiĝis pri Esperanto en la unuaj jaroj de la Revolucio, ĉar la Zamenhofa lingvo aperis kiel proleta kaj internacia lingvo. Oni scias ankaŭ, ke post la dua mondmilito la rusa lingvo iĝis la komuna lingvo de la soveta imperio kaj de la komunista bloko. Oni malpli scias, ke estis transira periodo, kiu kondukis de Esperanto al la rusa lingvo, per la antaŭenigo de la fremdaj lingvoj.

Kadre de tiu artikolo mi volis prezenti tiun transiran periodon, tre interesan kaj riĉan je debatoj kaj kontraŭdiroj. Konklude mi ŝatus evidentigi la sekvajn punktojn:

- a) en Sovetlando la problemo de komuna lingvo diskutiĝis pli ofte, ol en aliaj landoj en la sama epoko. Tion klarigas ideologiaj kaj lingvaj faktoroj ;
- b) en Sovetlando la elekto de komuna lingvo respegulis la ideologian ŝanĝiĝon de la registaro;
- c) laŭ la epokoj oni atribuis al Esperanto kontraŭdirajn karakterizojn.

Ĉi-tiu artikolo baziĝas sur diversaj sovetaĵoj, ruslingvaj kaj esperantlingvaj, kiuj temis pri la komuna lingvo. Ili apartenas al tio, kion P. Sériot nomas la “parolado pri la lingvo”⁸³ [le discours sur la langue], la aro de tekstoj, kiuj parolas pri la lingvo. La studo de tiuj tekstoj donas alian analizon angulon por komprenigi la historion de Sovetlando kaj montras, ke la historio de la soveta lingvoscienco povas liveri “malmulte konatan prilumon de la Sovetlanda historio”⁸⁴. Sekve la sovetaĵoj pri Esperanto havas historian valoron kaj necesas legi ilin, ne nur por skribi la historion de Esperanto en Sovetlando, sed ankaŭ por alimaniere konsideri la historion de Sovetunio.

Uzita literaturo

- Andreev, Andrej P. (1930): Jazyk i myšlenie. Moskva: Izdanie CK SĚSR. [Lingvo kaj pensado]
- Artjuŝkin-Kormilicyn (1919): Meĵdunarodnyj jazyk revoljucionnogo proletariata èsperanto. Peterburg: Peterburgskaja grupa èsperantistov-propagandistov. [Esperanto, internacia lingvo de la revolucia proletaro]
- Creissels, Denis (1977): Les langues d'URSS. Aspects linguistiques et sociolinguistiques. Paris: Institut d'études slaves.
- Demidjuk, Georgij (1929): “My ne boremsja protiv èsperanto” (Po povodu stat'i t. Iĥoka). En: Meĵdunarodnyj Jazyk 2: 96-102. [“Ni ne batalas kontraŭ Esperanto” (Pri artikolo de kamarado Iĥok)]
- Drezen, Ernest (1991): Historio de la Mondolingvo. Moskvo: Eldonejo “Progreso”
- Èngel'gardt, V. N. (1930): Ŝkola, uĉitel'stvo i èsperanto. Moskva: Izdanie CK SĚSR. [Lernejo, instruistaro kaj Esperanto]
- Filippov, Georgij M. (1928): Èsperanto i izuĉenie inostrannyĥ jazykov. En: Meĵdunarodnyj Jazyk 9-10: 272-275. [Esperanto kaj studado de fremdaj lingvoj]

⁸³Por difino de la koncepto, vidu Sériot, 1998, p. 362, piednoto 2.

⁸⁴Sériot, 1990, pp. 39-40.

- Filippov, Georgij M. (1929): Ne otgorajivat'sja, a ovladet'!. En : Mejdunarodnyj Jazyk 2: 71-78. [Ne forbari sin, sed ekgvidi!]
- Filippov, Georgij M. (1930): Èsperanto – most k inostrannym jazykam. En: Mejdunarodnyj Jazyk 2-3: 115-122. [Èsperanto – ponto al la fremdaj lingvoj]
- Filippov, Georgij M. (1935): Metodika преподаvanija èsperanto. Moskva: Izdanie CK SÈSR. [Metodiko de la Esperanto-instruado]
- Fin, V. (1928): Ĥoroŝie slova nado pretvorit' v delo. En: Raboĉe-krest'janskij Korrespondent 22: 20-23. [Necesas meti en praktiko la bonajn vortojn]
- Gorecka, Halina & Korĵenkov, Aleksandro (2000): Esperanto en Ruslando. Jekaterinburg: Sezonoj.
- Gor'kij, Maxim (1928): Letero de Maksimo Gorkij al la blankrusia esperantistaro. En: Izvestija CK Sojuza Èsperantistov sovetskiĥ respublik 3/4: 42.
- Iodko, A. P. (1923): Raboĉij klass i mejdunarodnyj jazyk. Moskva: Izdanie CK SÈSS. [Laborista klaso kaj internacia lingvo]
- Iĥok, D. (1929): Za ili protiv èsperanto?. En: Raboĉe-krest'janskij Korrespondent 7-8: 21-25. [Por aŭ kontraŭ Esperanto?]
- Izgur, I. (1925): Organizacija mejdunarodnoj solidarnosti – Mejdunarodnyj jazyk na službe proletariatu. Moskva: Ob"edinennoe izdatel'stvo "Novaja èpoxa" pri CK SÈSS. [Organizo de internacia solidareco. La lingvo internacia je la servo de la proletaro]
- Kanceljarskij, P. (1926): O vvedenii mejdunarodnogo jazyka v sistemu narodnogo prosveŝĉenija. En: Na putjaĥ k mejdunarodnomu jazyku. Moskva & Leningrad: Gosudarstvennoe Izdatel'stvo: 95-105. [Pri la enkonduko de la internacia lingvo en la publikinstruadan sistemon]
- Kirjuŝin, P. (1930): Mejdunarodnaja raboĉaja svjaz' na èsperanto. Moskva: Izdanie CK SÈSR. [Internacia laborista kunligo en Esperanto]
- Lanti, Eŭgeno & Ivon, M. (1935): Ĉu socialismo konstruiĝas en Sovetio?. Paris: Esperanto.
- Lins, Ulrich (1990): La danĝera lingvo. Studo pri la persekutoj kontraŭ Esperanto. Moskvo: Progreso.
- Nekrasov, Nikolaj V. (1926): Mejdunarodnyj jazyk i narody vostoka. En: Na putjaĥ k mejdunarodnomu jazyku. Moskva & Leningrad: Gosudarstvennoe Izdatel'stvo: 106-108. [Internacia lingvo kaj la orientaj popoloj]
- Sériot, Patrick (1990): Propositions pour une écriture de l'histoire de la linguistique soviétique: la notion de "discours sur la langue". En: Essais sur le discours soviétique 9: 39-63.
- Sériot, Patrick (1998): La linguistique, le discours sur la langue et l'espace géo-anthropologique russe. En: Contributions suisses au 12ème congrès international des slavistes à Cracovie, août 1998. Berne: Peter Lang: 363-395.
- Smith, Michael G. (1998): Language and Power in the Creation of the USSR, 1917-1953. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Ul'janova, Marija (1928): Inostrannye jazyki ili èsperanto?. En: Raboĉe-krestjanskij Korrespondent 21: 6-9. [Ĉu fremdaj lingvoj aŭ Esperanto?]
- Varankin, Vladimir (1929): Teorio de Esperanto. Helpilo por superaj Esperanto-kursoj. Moskvo: Eld. C.K. SEU.
- Zaslavskij, D. (1949): Velikij jazyk naŝej èpohi. En: Literaturnaja Gazeta 1-1-1949. [La granda lingvo de nia epoko]